

ناتوانی از فلسفی نگری بجای حذف فلسفه*

حمیدرضا آیت‌اللهی

«و من یؤت الحکمة فقد اوتی خیراً کثیراً».

گویند ارسطو روزی گفت اگر «باید فلسفی نگری داشت»، پس باید کاری فلسفی کرد و اگر نباید فلسفی نگری داشت، باز هم باید کار فلسفی کرد؛ یعنی ما را گریزی از فعالیت فلسفی نیست، چرا که در حین نفی فلسفه، باز ناگزیریم کاری فلسفی برای نفی فلسفه انجام بدهیم. اما ارسطو گمان نمی‌کرد برای حذف فلسفه، راههای دیگری هم وجود دارد و بجای مقابله با فعالیت فلسفی میتوان توانایی اندیشیدن فلسفی را رفته رفته مضمحل کرد؛ بگونه‌یی که دیگر نه در فلسفیدن و نه در گریز از فلسفیدن نیازی به فلسفه باشد و ذهن بشر آنگونه غرق در روبناهای زندگی شود که حتی قدرت نفی فلسفه را نیز نداشته باشد. وضعیت دنیای ما به این سمت سیر میکند. شاید بسیاری از شما در مقابل این پرسش قرار گرفته‌اید - البته من بارها این سؤال را عرض کردم - که فلسفه به چه دردی می‌خورد؟ چه دردی را از مشکلات بشریت شما مرهم می‌گذارد؟ چه رفاهی را به بشریت به ارمغان می‌آورد؟ اگر بگویید «میخواهم بدانم» و انسان است و داراییش، ولی جواب شما را نمی‌فهمند... وضعیت فعلی جامعه متأسفانه به این سمت می‌رود؛ یعنی چیزی درست است (نمی‌گویم مفید است) که به درد بخورد برای بشریت

---

*نوشته حاضر، متن سخنرانی دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی، استاد گروه فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی، در بیستمین همایش بزرگداشت حکیم ملاصدراست که از قالب گفتار بصورت نوشتار درآمده است.

رفاه به همراه داشته باشد. در گذشته، یکی از ارزشها، درک عظمت هستی و بنیادهای هستی بود. اما جامعه‌یی که در آن فلسفه بسوی تجربی‌نگری برود، رفته رفته از آن فروکاسته میشود. یقیناً در تجربه‌نگری، شما با مشکلاتی، همچون دوگانه‌انگاریهای دوران مدرن مواجه میشوید، حال چگونه میخواهید شکاف سوژه و ابژه را برطرف کنید و چگونه میخواهید از تجربه برای عقل، احکام پیدا کنید و... خیلی عجیب است، عقلی که ورای تجربه است احکام خود را باید از تجربه بگیرد! در چنین دنیایی، وقتی که رفته رفته تکنولوژی اهمیت پیدا میکند نه شناخت واقعیت که داعیه حتی علوم تجربی بود، باز هم برای فلسفه جایی نیست؛ میتوان گفت هست، اما آیا میتوان فلسفه را عوض کرد؟ و مذاق انسانها را تغییر داد؟ و بعد فلسفه را در آن دانست که همه فراروایتها را نفی کند؛ یعنی رفته رفته فلسفه از تجربی‌نگری به نسبی‌نگری، کثرت‌انگاری و تفکر لغزان پست‌مدرن مبدل میشود. در چنین جامعه‌یی بدیهی است هرگونه کار فلسفی که در این سیاق نباشد، محکوم به شکست است. شما در دنیای جهانی‌شده هستید، دنیایی که در آن، نگاه لیبرال‌دموکراسی بر زندگی غلبه دارد. در چنین نگاهی که سعی میشود فراگیر گردد و در قالبهای خودش «اندیشه» را معنا کند، در چنین دنیایی، صحبت از عقل و تفکر عقلانی، صحبتی چندان موجه نیست. کاش مینشستند با ما عاقلانه بحث میکردند، اما نکردند و کاری کردند که کسی در بارگاه عقل اصلاً حضور پیدا نکند و ذائقه بشر عقلانی نباشد. ذائقه بشر میتواند تفکر عمیق عقلانی داشته باشد، حال آنکه اکنون با ابزارهای رسانه‌یی که روز بروز در پی آسانتر کردن کارها، بسط و گسترش اطلاعات روبنایی و نه زیربنایی است، ذائقه بشر امروز دیگر نمیتواند عقلی‌نگری را بپذیرد. در واقع امروزه بشر با دست خویش، عقل خودش را کنار گذاشته است.

شاید این سؤال برای بسیاری از شما پیش آمده باشد که چرا وقتی فلسفه اسلامی میخوانیم، اینقدر زمخت، دیریاب، سخت و مشکل‌یاب است و هرچقدر سعی میکنیم، نمیتوانیم با فلسفه اسلامی ارتباط برقرار کنیم؟! گویا یک سری مباحثی است که در عالمی دیگر افرادی از مد افتاده آن را بیان کرده و بر آن تکیه دارند و میخواهد که

سنت‌های خود را پا برجا نگه دارند! اما وقتی می‌خواهید با یک نفر در فضای جهانی شده امروز صحبت کنید، اصلاً ذائقه او طلب اینگونه مسائل را ندارد. متأسفانه ذائقه بشر خراب شده است. چند سال پیش، بنیاد حکمت اسلامی صدرا از پروژه‌یی برای ساده‌سازی فلسفه سخن میگفت و یکی از بزرگوارانی که بشدت بر روی این امر نظر داشتند، دکتر مجتهدی بودند. ایشان گفتند «ساده‌سازی» یعنی چه؟ اگر فلسفه ساده شود، دیگر فلسفه نیست. فلسفه باید بر عقلی‌بودن و سخت‌بودن خود اصرار داشته باشد. فلسفه عمیق است و به انسان عمق و ژرف‌اندیشی می‌دهد و اگر آدمی بخواهد این ژرف‌اندیشی را با ساده‌انگاری بدست آورد، یقیناً دیگر فلسفه نیست؛ چیز دیگری است که ما در قالب فلسفه به جامعه خود عرضه میکنیم.

ازینرو، بشر امروز و جوان امروز وقتی کتابهای فلسفه اسلامی را باز میکند، نمیتواند با آن ارتباط برقرار کند و برایش سخت است و معتقد است که به دردی نمی‌خورد! آیا مشکلی را از جامعه حل کرده است؟ اصلاً این خودش کاری فلسفی است؟ آیا چیزی حقیقت دارد که به درد بخورد؟ و... این محل بحث است. البته به شما اجازه داده نمیشود که این بحث را مطرح کنید و از همان اول می‌گویند که این حرفها به درد نخور است. بنابراین، ما در مورد به دردبخور بودن فلسفه که خودش هم ملاک حقیقت است، صحبت نمیکنیم. چرا باید وقت خودمان را تلف کنیم؟! و اینگونه است که «ظاهر من الحیوة الدنیا»؛ از حیات دنیا، ظاهرش را میبینند. حال چگونه باید با یک چنین فردی از الوهیت سخن گفت؛ الوهیتی که عقل‌یاب است؛ یعنی عقل میتواند آن را بیابد. با کدام تجربه خدا را مییابی و او را همچون باغبانی در یک باغ میدانی که به تجربه درنیامده است؟! خدا خود را در کدام تکنولوژی متجلی ساخته است؟ و این، خطر بزرگی است. فرزندان ما درس میخوانند و بشدت تلاش میکنند که در کنکور رتبه بهتری بگیرند و... اما خنده‌دار است که می‌گویند این رتبه حیف است و به درد به فرض رشته الکترونیک دانشگاه شریف می‌خورد و ... برنامه کامپیوتری به شما میگوید که چه کار بکن و چه رشته - شهری را انتخاب کن و ... این افت تفکر بشری است. این افت ارزش بشری است. این پایین آمدن سطح فعالیت‌های فکری بشر است. اگر یکی از کسانی که در کار

فکری و در یادگیری است به فرض بگویند من رتبه بیستم کنکور است و میخواهد رشته فلسفه بخواند، ببینید، تصور کنید چقدر مورد استهزاء قرار میگیرد؛ فلسفه‌یی که خود عمیقترین «اندیشه بشری» است و این هشدار را به بشر امروز است. ما باید تمرین عقلی‌نگری و نگاه سخت و سنگین داشته باشیم تا بتوانیم فلسفه را احیاء کنیم. رسالت ما اهل فلسفه این است که ذائقه‌های جدیدی در ژرف‌اندیشی ایجاد کنیم و به آن وسیله بتوانیم راه بشر امروز را از ظاهر حیات دنیا به باطن اخروی آن بکشانیم.

مجموعه مقالات منتخب بیست و نهمین همایش حکیم ملاصدرا
یکم خرداد ماه ۱۳۹۵ - تهران

فلسفه و جهاد عارفانه از فلسفه

زیر نظر

آیت الله سید محمد خاتمی

سرشناسه: همایش بزرگداشت حکیم صدرالمতالہین (بیستمین: ۱۳۹۵: تهران)
عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات منتخب بیستمین همایش حکیم ملاصدرا،
اول خرداد ۱۳۹۵ تهران: فلسفه و جهان عاری از فلسفه / زیر نظر سیدمحمد خامنه‌ای
مشخصات نشر: تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۴۰۴ ص.

شابک: 1-91-5101-600-978: قیمت شومیز: ۲۰۵۰۰۰ ریال؛ قیمت گالینگور: ۲۶۰۰۰۰ ریال؛

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

موضوع: صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ ق. -- کنگره‌ها

موضوع: Sadroddin shirazi, Mohammad ibn Ebrahim- Congresses

موضوع: فلسفه اسلامی -- کنگره‌ها

موضوع: Islamic philosophy -- Congresses

موضوع: فلسفه -- کنگره‌ها

موضوع: Philosophy -- Congresses

شناسه افزوده: خامنه‌ای، سیدمحمد، ۱۳۱۴-

شناسه افزوده: Khamenei, Seyyed Mohammad

شناسه افزوده: بنیاد حکمت اسلامی صدرا

شناسه افزوده: Sadra Islamic Philosophy Research Institute

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۷۷ هـ / BBR۱۱۲۲

رده‌بندی دیویی: ۱۸۹/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۹۷۹۸۳

مجموعه مقالات همایش بزرگداشت حکیم صدرالمتالہین

تهران (سال ۱۳۹۵)

فلسفه و جهان عاری از فلسفه

چاپ اول، بهار ۱۳۹۶، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: شومیز ۲۰۵۰۰ تومان، گالینگور ۲۶۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، بزرگراه رسالت، روبروی ضلع شمالی مصلاي بزرگ تهران،
مجتمع امام خمینی(ره)، ساختمان ۱۲، انتشارات بنیاد حکمت اسلامی صدرا
صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۶۹۱۹، تلفن: ۸۸۷۳۴۶۸۶-۹ و ۸۸۱۵۳۵۹۴ و دورنگار: ۸۸۴۹۳۸۰۳

کلیه حقوق متعلق به بنیاد حکمت اسلامی صدرا است.

ISBN: 978-600-5101-91-1

شابک: ۱-۹۱-۵۱۰۱-۹۷۸۶۰۰